

ПРАБЛЕМА ІДЭНТЫЧНАСЦІ Ў АПАВЯДАННІ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА «РУСКІ»

П. А. Давыдава

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;

palinadavydava@gmail.com;

навук. кір. – Г. М. Бутырчык, канд. філал. навук, дац.

Мэтай дадзенай працы з’яўляецца раскрыццё праблемы ідэнтычнасці ў апавяданні Максіма Гарэцкага «Рускі». Героі твора аналізуюцца з сацыяльнага, нацыянальнага і асобнага гледзішча.

Ключавыя словы: ідэнтычнасць; сацыяльная; нацыянальная; асобная; Рускі; Максім Гарэцкі.

Аповяданне Максіма Гарэцкага «Рускі» было напісанае ў 1915 годзе, але ўпершыню апублікаванае ў часопісе «Полымя» ў 1925 годзе. Першапачаткова апавяданне «Рускі» павінна было ўвайсці ў дакументальна-мастацкую кнігу «На імперыялістычнай вайне», якая закранае падзеі Першай сусветнай вайны. Даследчыца Е. А. Лявонава адзначае: «Магчыма, усведамляючы нацыянальнае і ўніверсальнае гучанне “Рускага”, аўтар і адмовіўся ад першапачатковага намеру ўключыць яго ў кнігу “На імперыялістычнай вайне”, пакінуўшы самадзатковым і самастойным творам» [3].

Праблема ідэнтычнасці ў апавяданні «Рускі» можа разглядацца з некальніх бакоў: сацыяльная ідэнтычнасць, нацыянальная ідэнтычнасць, асобная ідэнтычнасць.

Дзеянне адбываецца падчас вайны, калі руйнуюцца ўсе рацыянальныя законы чалавечага існавання. Паміж франтоў сустракаюцца два салдаты, якія па сваёй існасці ніколі б не былі салдатамі. «Салдат-беларус», які кліча сябе рускім, «быў звычайным земляробам Магілёўскае губерні» [2]. У падсвядомасці Рускі не ўспрымае вайну, бо ходзіць па гарадах і шукае бульбу – займаецца вырашэннем побытавых праблем. Аўстрыяк таксама знаходзіцца не на сваім месцы, бо павінен быць з сям’ёй: «Застанэцца мая жынка і дзіты...» [2]. Гарэлка, хлеб і махорка сімвалізуюць паўсядзённае даваеннае жыццё і Рускага, і аўстрыяка. Аднак яно перарываецца: руйнуюцца сацыяльныя сувязі.

У апавяданні «Рускі» прысутнічаюць нацыянальныя найменні, насамрэч жа героі з’яўляюцца адзінкамі двух войскаў, Расійскай імперыі і Аўстра-Венгерскай імперыі. Пры сустрэчы герояў «аўстрыяк» пачынае размову па-ўкраінску, што паказвае яго нацыянальную прыналежнасць. Сам украінец ніяк не выражае нацыянальнай ідэнтычнасці. Другі герой апавядання ідэнтыфікуе сябе рускім, хоць з’яўляецца «салдатам-

беларусам» з Магілёўшчыны. Альгерд Бахарэвіч у эсэ «Нехта трэці» адзначае: «Бо ён такі самы аўстрыец, як Рускі з Магілёўшчыны – расеец» [1, с. 138]. Самаідэнтыфікацыя «я рускі» з’яўляецца ўяўнай і несапраўднай. Герой, які здзейсніў забойства, паўтарае «Я рускі! Я рускі! Рускі, рускі!..» [2], бо сам сябе спрабуе апраўдаць за злачынства і пераканацца, што «ўсё добра ён рабіў» [2]. Ідэнтыфікацыя сябе як рускага, чальца імперыі і імперскага войска, дазваляе пазбегнуць адказнасці за свае ўчынкi. У выпадку з Рускім гэтага не адбываецца: яму не дае спакою канфлікт «дзвюх душ», герой не ўсведамляе сябе беларусам, але і не можа да канца прылічыць сябе да рускіх, што прыводзіць да вар’яцтва. Атрымліваецца, Рускі не мае ўсвядомленай нацыянальнай ідэнтычнасці. Старшы доктар Квяткоўскі, беларускага паходжання, з-пад Баранавіч, сцвярджае: «Ну-ну-ну, гэта не столь важна» [2]. У ваенных варунках імперыі знікае важнасць нацыянальнай самаідэнтыфікацыі канкрэтнага чалавека.

Пры сустрэчы Рускага і аўстрыяка адбываецца братанне, героі рукаюцца «як даўнія сябры» [2]. Рускі не вядзе ў палон аўстрыяка, а называе яго «братка». Але ж далей адбываецца братазабойства: Рускі страляе ў аўстрыяка, не можа ўсвядоміць здарэнне, «быццам не ворага забіў, а якога свайго» [2]. У апавяданні заўважна аюзія да Каіна і Авеля. Акрамя таго, адбываецца разбурэнне хрысціянскай маралі, Рускі, перахрысціўшыся, правярае рэчы забітага: «Рускі перахрысціўся над мёртвым і палез у яго кішэню ў штанах» [2]. У момант асабістага выбару Рускі не здольны дзейнічаць ні паводле маралі, ні паводле веры.

Героі твора Максіма Гарэцкага не маюць імёнаў. Аўтар не дае ім асобнай ідэнтыфікацыі, бо яны страцілі адметныя для чалавека якасці. Рускі выглядае знявечаным і непрыкметным: «Вочы ў яго праваліліся, зрабіліся маленькімі. Галоўнае ж, яны страшэнна змарнаваныя, нейкія змятыя, сцёртыя» [2]. Унутранае разбурэнне асобы Рускага адбываецца пасля развітання з аўстрыякам. Рашэнне Рускага стрэліць у аўстрыяка цалкам ірацыянальнае, ён страляе «без дум»: «Яго прыціснула тое, што не меў часу падумаць, як гэта што было» [2]. Рускі – чалавек сялянскага паходжання, неадукаваны, які не валодае развітым крытычным мысленнем, а таму ў невядомай сітуацыі дзейнічае бяздумна. Паміраючы, аўстрыяк звяртаецца да Рускага, але «гаворачы быццам аб нейкім трэцім» [2]. «Нейкі трэці» – гэта выражэнне няпэўнасці і няўцямнасці асобы Рускага. Рускі сутыкаецца з выпрабаваннем чалавечай мараллю, ён «упадабаў ляжаць на зямлі з раскінутымі нагамі і рукамі...» [2]. Гэтым чынам герой прыпадабняе сябе да аўстрыяка, ідэнтыфікуе сябе як ахвяру ўласнага забойства.

Такім чынам, сацыяльная, нацыянальная і асобасная ідэнтычнасць з'яўляюцца заканамерна звязанымі паміж сабой. Героі твора апынаюцца выканаўцамі нязвычайных для іх сацыяльных роляў (аўстрыяк адарваны ад сям'і, Рускі ходзіць па гарадах у пошуках пажытку). Межы нацыянальнай ідэнтыфікацыі сціраюцца: аўстрыяк названы так праз прыналежнасць да войска Аўстра-Венгерскай імперыі, але ж размаўляе па-ўкраінску; Рускі не мае пэўнай нацыянальнай самасвядомасці (герой паходжаннем з Беларусі, але называецца Рускім дзеля апраўдання). У творы назіраецца руйнаванне асобы Рускага: ён губляецца ў невядомай сітуацыі, працягвае існаваць фізічна, але падсвядома супастаўляе сябе з забітым аўстрыякам.

1. Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Бахарэвіч, А.* Гамбургскі рахунак Бахарэвіча. (Бібліятэка Свабоды. XXI стагодзьдзе.) / А. Бахарэвіч. – Радыё Свабодная Эўропа / Радыё Свабода, 2012. – 428 с.
2. *Гарэцкі, М. І.* Рускі [Электронны рэсурс] / М. І. Гарэцкі. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Maksim_Harecki/Ruski.html. – Дата доступу: 02.05.2022.
3. *Лявонава, Е. А.* Першая сусветная вайна і беларускае мастацтва слова (апавяданне Максіма Гарэцкага «Рускі» ў еўрапейскім літаратурным кантэксце) [Электронны рэсурс] / Е. А. Лявонава. – Рэжым доступу: <http://www.children-art.org/by/projects-bel/perazo-stagoddzya-1914--2014/mizhnarodnyya-chytanni/materyyaly-chytannya/447-pershaya-susvetnaya-vana-i-belaruskae-mastatstva-slova>. – Дата доступу: 02.05.2022.